

Renáta Ďurkechová

Paneurópskej vysokej školy práva

VÝCHOVA A PREVENCIA MLADISTVÝCH VO VZŤAHU KU KRIMINALITE A ICH VÝZNAM

ABSTRAKT

Seminárna práca s názvom Výchova a prevencia mladistvých vo vzťahu ku kriminalite a ich význam analyzuje súčasný stav uvedenej problematiky s ohľadom na domácu aj zahraničnú literatúru.

Seminárna práca vymedzuje jednotlivé kľúčové pojmy ako sú kriminalita, kriminalita mladistvých a ich poňatie sociálno-etické, trestno-právne a sociologické. Zaoberá sa aj rozlíšením označení mládež, mladistvý, dieťa z trestno-právneho a sociologického hľadiska. V neposlednom rade poukazuje na význam výchovy a prevencie mladistvých vo vzťahu ku kriminalite a k úrovni právneho vedomia mladistvých.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Kriminalita, kriminalita mladistvých, mladistvý, mládež, sociálna deviácia, výchova, prevencia, právne vedomie.

ABSTRACT

Seminar work titled Education and prevention of juvenile crime in relation to its importance and analyzes the current situation of this issue with respect to both domestic and foreign literature. Seminar paper defines the various fundamental concepts such as crime, juvenile delinquency and the concept of socio-ethical, criminal law and sociology. It deals with the resolution of label youth, juvenile, child of criminal and sociological perspective.

Finally, it highlights the importance of education and the prevention of juvenile crime in relation to the level of legal awareness to adolescents.

KEYWORDS:

Crime, juvenile delinquency, teen, youth, social deviance, education, prevention, legal awareness.

Čo je kriminalita?

„Múdry vládca má kriminalite predchádzať, aby nemusel naprávať škody, ktoré spôsobila.“ (CH.L.Montesquieu).

Kriminalita – vymedzenie pojmov

Kriminalita je relatívne hromadný spoločenský jav, ktorý je podmienený tak spoločensko-ekonomicky, ako aj subjektívne. Stav kriminality v spoločnosti sa zisťuje tzv. indexom kriminality, ktorý udáva podiel odsúdených za trestné činy v spoločnosti (Remišová, Kokavec, 1987).¹

Kriminalitou sa zaoberá vedný obor kriminológie (samotné slovo kriminológia vzniklo ako zloženina latinského výrazu „crimen“ – zločin, obvinenie a gréckeho „logos“ – veda, vedenie, náuka).

Z uvedeného vyplýva, že kriminológia je veda o zločine. Podstatou kriminológie je „vedecké“ skúmanie zločinu. Jednotliví autori (Dianiška, G.; Holcr, K.; Kuchta, J.; Váľková, H...) považujú jednoznačne za priekopníka kriminologického myslenia talianskeho vedca a právnika Cesare Beccaria (1738-1794). Tomášek, J; Kuchta, J. a Váľková, H. k tomuto talianskemu priekopníkovi pridávajú jeho krajana, aj keď o sto rokov mladšieho, a to talianskeho lekára Cesare Lombrosa (1835-1909).

Chápanie kriminológie ako systému vedeckých poznatkov o sociálnych javoch týkajúcich sa kriminality (Edwin H. Sutherland a Donald R. Cressey, 1978). Pozornosť kriminológov ja zameraná na skúmanie troch hlavných typov sociálnych procesov v ich dynamickej interakcii:

- prehlásenie určitého konania zákonom za zakázané (trestné právo),
- spáchanie činu, ktorý porušuje tento zákon (kriminalita),
- reakcia spoločnosti na toto porušenie (justícia).²

Ako uvádza prof. Ondrejčák z uvedeného vyplývajú dva dôležité aspekty, ktoré sa v poňatí kriminality reprodukovujú, a to, že ide o normu prestupujúce správanie, ktoré je neprípustné a trestuhodnosť, sankcionovanie takéhoto správania.³

Vymedzenie zločinu, ako aj chápanie trestu sa menilo a vyvíjalo v historickom kontexte. Trestný zákon v podstate nie je nič iné ako určitý „sociálny konštrukt“, ktorý si v určitej dobe vytvára sama spoločnosť, aby regulovala správanie svojich členov (Muncie et al.,2001).⁴

Tak ako sa menia a vyvíjajú trestno-právne normy, tak sa aj historicky menil a vyvíjal trest za zločin od Chamurapiho zákonníku cez Desatoro Božích prikázaní, osvietenké teórie od absolútnych teórií ako teórií odplaty založené na myšlienke „punitur, guia peccatum est“ = trestá sa, lebo bolo spáchané zlo, cez relatívne teórie založené na myšlienke „punitur, ne peccetur“ = trestá sa preto, aby nebolo páchané zlo.⁵

Lubelcová hovorí o troch spôsoboch interpretácie kriminality:

¹ HERETIK A., Forezná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. SPN, 2004. ISBN 80-10-00341-7. s. 53.

² KUČHTA J., VÁĽKOVÁ H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky 1. vydání. C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4. str. 2.

³ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna patológia. VEDA 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 112.

⁴ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie. Grada Publishing a.s. 2010. ISBN 978-80-247-2982-4. str. 12.

⁵ IVOR J. a kol., Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.IURA EDITION, 2010. ISBN 978-80-8078-308-2. str. 353.

- kriminalita ako produkt procesu sociálnej dezintegrácie, sprevádzajúceho sociálne zmeny, zvlášť takeého zásadného rozsahu, akým je spoločenská transformácia,
- kriminalita ako racionálna voľba adaptačnej stratégie sociálnych aktérov,
- kriminalita ako rutinná činnosť spätá s každodennosťou spôsobu života.⁶

Podľa Kaisera G. sa môžeme stretnúť pri vymedzení kriminality s tromi spôsobmi:

- 1) sociálno-etické vymedzenie zločinu
- 2) normatívne – trestno-právne
- 3) sociologické – zločin ako sociálna deviácia.⁷

Sociálno-etické vymedzenie zločinu

Jedná sa o kultúrne vybudovaný systém noriem, pričom tieto sa odvodzujú od toho, čo je v rozpore s dobrými mravmi. Prirodzený zločin je ten, ktorý je vyjadrený tým „čo je zlé samo o sebe“ – vražda, krádež. Protikladom prirodzeného zločinu je umelý zločin, to „čo je ako zlé zakázané“. Z uvedeného vyplýva, že prirodzený zločin sa vyznačuje určitou mierou stálosti, naproti tomu umelý zločin je reakciou na vývoj spoločnosti a na obmedzovanie nežiaduceho správania.

Kde sú hranice medzi normálnym, nenormálnym a patologickým? Pojem normalita súvisí s normou a označuje pravidlo, zásadu, ktorá je v spoločenskom okruhu prijímaná, očakávaná, a ktorá určuje, aké správanie je v konkrétnych podmienkach vhodné, „správne“ a aké nie.⁸

Trestno-právne poňatie kriminality

Kriminalita predstavuje súhrn takých foriem správania, ktoré trestné právo posudzuje ako trestný čin. Tomášek J. – Úvod do kriminológie: Toto jednoznačne vystihuje legálne chápanie kriminality, ktoré však ukrýva niekoľko nedostatkov. Jedným z týchto pohľadov (vyhrotený do určitého paradoxu) ak je vymedzenie kriminality spojené s trestným právom, potom sa logicky vnucuje úvaha, že akonáhle by neexistovalo trestné právo, neexistovala by v spoločnosti ani kriminalita.⁹

Trestno-právne vymedzenie zločinnosti, t.j. podľa práva de facto i de iure je trestný čin. Prednosťou takéhoto vymedzenia je jeho presnosť, určitosť, jednoznačnosť obsahu, ako aj rozsahu kriminality. Pojem trestný čin vymedzuje v trestnom práve zákonodarca ako protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone.

Napriek legálnej definícii a určitej presnosti a určitosti, má takéto vymedzenie kriminality svoje limity. Tieto limity spočívajú v premenlivosti obsahu tohto pojmu v závislosti na čase a priestore. Z čoho vyplýva, že to čo dnes býva považované a čo zákonodarca definuje ako trestný čin, môže byť zajtra dekriminlizované.

Kriminalita je vo všeobecnosti považovaná za sprievodný jav v každej spoločnosti. Je to určitý druh odchylného správania, neprípustného, za ktorý sudca na základe zákona ukladá páchatel'ovi trest.

Kriminalita mladistvých je negatívnym spoločenským javom, stáva sa fenoménom, ktorý znepokojuje európsku spoločnosť a je predmetom kriminologickej i trestno-právnej pozornosti.

⁶ LUBELCOVÁ G., Kriminalita ako spoločenský fenomén. VEDA, Bratislava, 2009. ISBN 978-80-224-1051-9. s. 187.

⁷ KAISER G., Kriminologie. Praha. C.H.Beck, 1994.

⁸ GRÓFOVÁ H., Vybrané sociálno-patologické javy v spoločnosti. Bratislava, 2009. ISBN 978-80-89185-34-4. s.7.

⁹ TOMÁŠEK J., Úvod do kriminologie. Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2982-4. str. 11.

Kriminalita mladistvých má však často závažnejšie dôsledky pre spoločnosť ako správanie dospelých, hlavne keď je negatívne, a tak spôsobuje, že spoločnosť vníma mladistvých páchatel'ov negatívne.¹⁰

Podľa Sejčovej L. je delikvencia mladistvých mnohodimenzionálne podmienený jav, ktorý je ovplyvnený viacerými druhmi faktorov. Základné faktory podmieňujúce vznik delikventného správania mládeže začleňuje do týchto hlavných skupín:

- 1) Osobnosť mladistvého (vnútorné faktory):
 - endogénne biologické determinanty
 - poruchy intelektu
 - emocionálne faktory
 - vlastnosti osobnosti
- 2) Vývinové zvláštnosti obdobia dospievania, problémy v oblasti:
 - sociálneho vývinu, socializácie, morálneho dozrievania
 - citového vývinu
 - rodinných vzťahov
 - sexuálneho dospievania
- 3) Prostredie (vonkajšie, spoločensko-sociálne faktory)
 - vplyv rodinného prostredia
 - škola
 - voľný čas
 - partia
 - ekologické, demografické faktory
 - masovokomunikačné prostriedky.¹¹

Sociologické poňatie

Umožňuje chápať kriminalitu v širšom rozsahu, ako tzv. konanie spoločensky patologické.

Najvšeobecnejším pojmom, ktorý sa najfrekvencovanejšie uplatňuje v zahraničnej kriminálnej sociológii na označenie spoločensky nápadného a kontrolu vyžadujúceho správania je pojem sociálna deviácia.¹²

Sociálna deviácia je univerzálne definovaná ako odchýlka alebo porušenie sociálnej normy alebo skupiny noriem. Prednosťou, pre ktorú sa tento pojem presadil v kriminologických prácach je jednak jeho hodnotová neutralita a jednak dostatočne široký priestor umožňujúci skúmať spoločensky závažné odchýlky od normy v širšom kontexte.¹³

Sociálna deviácia podľa prof. Ondrejčáka má viacero východísk. Hlavným pojmom sa stáva správanie, ktoré je však oveľa širším a všeobecnejším pojmom ako konanie. Je považované za vedomú (aktívnu aj pasívnu činnosť), ktorá je zameraná na konkrétny cieľ. V tomto okamihu sa konanie sociálnej deviácie prelína s konaním ako obligatórnym znakom objektívnej stránky trestného činu.

Sociálne konanie, tak ako ju uvádza najznámejšia Parsonova všeobecná teória, je také správanie, ak anticipuje, predvída a predchádza stavy, ku ktorým smeruje, a tiež

¹⁰ Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Prevencia kriminality mladistvých, spôsoby riešenia kriminality mladistvých a úloha justície mladistvých v EÚ. (2006/C 110/3).

¹¹ SEJČOVÁ L., Poradenstvo vo výchove a vzdelávaní. Univerzita Komenského Bratislava, 2011. ISBN 978-80-223-2976-7. s. 137.

¹² KAISER G., Kriminologie. Praha: C.H.Beck, 1994.

¹³ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6, s. 115.

správanie, smerujúce k normatívnej regulácii. Zmysel, ktorý jednotlivec alebo skupina priraduje sociálnemu konaniu nazývame jeho orientáciou.¹⁴

Ďalším východiskom v oblasti deviantného správania podľa sociológie je koncepcia normy. Koncepcia najčastejšie vychádza z Durkheimovho a Weberovho poňatia normy, kedy sa predstavuje ako atomický prvok existencie ľudstva v sociálnom hl'adisku. Normy každej spoločnosti, alebo určitej sociálnej skupiny sú prototypom spôsobu správania, a tým aj konania každého jednotlivca tejto skupiny alebo spoločnosti.

V dôsledku existencie noriem vyvstávajú dva spôsoby správania, a to: konformné správanie k normám a odchylné (deviantné) správanie k normám. Pričom deviantné správanie zoradené do určitej škály vo vzťahu k normám je ohraničené začiatkom ako normokonformným správaním a na jeho konci je kriminálne správanie – kriminalita. Sociálna deviácia alebo trestný čin? Trestné právo je užitočný nástroj, bez ktorého by zrejme nebolo možné nestratiť sa v pomerne neprehľadnej oblasti spoločensky nežiaducich javov. Obmedzením sa iba na formy kriminality, ktoré sú dané legislatívou, by okrem iného, bola odňatá možnosť diskusie, či by aj iné sociálne delikventné správanie nemalo byť trestným činom.

Anómia spoločnosti

Je to nevyhnutný pojem pre výstižnosť a charakteristiku sociálnej deviácie, príznačný stav spoločnosti, kedy prestávajú čiastočne alebo úplne platiť zákony aj sociálne normy. Ide doslova o bezzákonnosť. Pojem anómia vychádza z gréckeho slova „nomos“ = zákony. V sociológii uvedený termín začal používať E. Durkheim, podľa ktorého vznikajú anomické tendencie vždy súčasne ako dôsledok náhlych ekonomických zlomov a posunov, a to aj pozitívnych, aj negatívnych. Obe tieto skutočnosti t.j. konjunktúra aj recesica, môžu vyvolať kultúrne a politické krízy v prispôsobovaní sa členov spoločnosti k danej situácii. Východiskom z uvedenej situácie a určitým spôsobom jej zvládania sa stáva deviantné správanie, kriminalita, násilie, ale aj depresívne stavy, vedúce k samovraždám.

Preto v dôsledku uvedenej situácie nemôžu byť osoby páchatel'ov trestných činov predmetom analýzy, ale prostriedkom analýzy musia byť ich skutky.

Rozkoly medzi tým, čo spoločnosť a jej sociálne a kultúrne prostredie poskytuje a nástroje, ktoré majú jej členovia k dispozícii k dosiahnutiu spoločenských cieľov, vedú k anómii a v jej dôsledku aj k deviantnému správaniu. Je to taký stav, v ktorom jednotlivci nestrácajú iba väzby na spoločnosť, ale aj vzájomné väzby medzi sebou navzájom.¹⁵

Po roku 1989 bola anómia na (česko-slovenské) podmienky charakterizovaná ako stav, kedy prestávajú platiť zákony. Kritický stav spoločnosti charakterizovaný nejasnosťou, neistotou, nesúdržnosťou, alebo absenciou pravidiel a noriem, ktorými sa má spravovať správanie členov spoločnosti aj ich aspirácia (Keller, 1991 – preklad z češtiny autorka).¹⁶

¹⁴ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 22.

¹⁵ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6, s. 38.

¹⁶ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže. Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 9.

Mladistvý, dieťa, mládež...

Kriminalitu mládeže možno všeobecne vymedziť ako najzávažnejší sociálno-patologický jav, t.j. poruchy v správaní sa mládeže, prejavujúce sa v porušovaní trestno-právnych noriem (Kuchta, J.; Válková, H. 2005, s. 267). Kriminalita mládeže zahŕňa predovšetkým skutky, ktorých sa dopúšťa kategória mladistvých, ďalej zahŕňa detskú prekriminalitu a kriminalitu mladých dospelých.¹⁷

Je potrebné venovať sa základným vekovým kategóriám, a to z pohľadu trestno-právneho, ale aj z kriminologického, a to pojmi mladistvý, dieťa, maloletá osoba, osoba blízka veku mladistvému a napokon aj pojmu mládež.

Zámerné vo svojej seminárnej práci uvádzam pojem **mladistvý**, vzhľadom k tomu, že dizertačná práca je prácou z odboru trestného práva a pojem mladistvý definuje zákonodarca v ustanovení trestného zákona v § 94 a je ním označovaná veková kategória osôb, ktoré spáchali trestný čin, a tým sú aj za taký čin následne trestne zodpovedné. V súlade s uvedeným ustanovením, sa za mladistvého považuje osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku.

Dieťaťom sa na účely trestného zákona rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak nenadobudla plnoletosť už skôr (§127 TZ).

Definícia dieťaťa bola do trestného zákona prevzatá z čl. 1 Dohovoru o právach dieťaťa /oznámenie pod č. 104/1991 Zb./ (ďalej len Dohovor) kde definuje dieťa ako každú ľudskú bytosť, mladšiu ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje nie je plnoletosť dosiahnutá skôr. Rovnako Dohovor o právach dieťaťa vyžaduje po štátoch, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, aby uznávali právo dieťaťa, ktoré bolo obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z trestného činu na zaobchádzanie, ktoré rozvíja jeho zmysel pre česť, dôstojnosť a najmä posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných a berie ohľad na vek dieťaťa. Pritom neustanovuje minimálnu vekovú hranicu trestnej zodpovednosti ani neodporúča nijaký konkrétny minimálny vek pre trestnú zodpovednosť.¹⁸

Osobitná starostlivosť o dieťa bola zakotvená už v Ženevskej deklarácii práv dieťaťa z roku 1924, ako aj v Deklarácii práv dieťaťa prijatej Spojenými národmi v roku 1959. Potreba zabezpečiť osobitnú starostlivosť dieťaťa bola ďalej uznaná aj vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv (1948), v Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (1966) a ďalších medzinárodných dokumentoch a štatútoch medzinárodných odborných organizácií, zaoberajúcich sa starostlivosťou o blaho a osobitnú právnu ochranu práv detí.¹⁹

Osoba blízka veku mladistvého je čisto trestno-právny pojem, ktorý je definovaný v § 127 ods. 2 TZ a jedná sa o osobu, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rok svojho veku. Tomuto pojmu z kriminologického hľadiska sa dá prirovnať mladý dospelý, aj keď horná hranica dvadsaťjeden rok, s prihliadnutím na poznatky z oblasti psychológie a sociológie, nie je chápaná takto jednotne ako v trestnom práve. Podľa odborníkov z uvedených oblastí (Kuchta, J; Válková, H. 2005, s. 268) nie je možné stanoviť všeobecnú hranicu dospelosti.²⁰

¹⁷ DIANIŠKA G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 251.

¹⁸ ĎURKECHOVÁ R., Esej – Vek páchatel'a, doktorandské štúdium, PEVŠ, r. 2012.

¹⁹ ĎURKECHOVÁ R., Seminárna práca – Právna úprava dieťaťa v európskom kontexte, doktorandské štúdium, PEVŠ, r. 2012.

²⁰ DIANIŠKA G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 253.

Maloletá osoba je pojem z civilného práva, konkrétne ju zákonodarca definuje v ust. § 9 Občianskeho zákonníka s ohľadom na spôsobilosť na právne úkony. V trestno-právnom a kriminologickom poňatí je to osoba, ktorá dovŕšila dvanásť rok svojho veku a je mladšia ako štrnásť rokov, ak spáchala niektorý čin, za ktorý tento zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie, prípadne ak je to potrebné na zabezpečenie riadnej výchovy osoby mladšej ako štrnásť rokov, ktorá spáchala čin, ktorý by inak bol trestným činom (§ 105 Trestného zákona).

S pojmom maloletej osoby (maloletým páchatel'om) v rámci kriminológie sa môžeme stretnúť aj s iným označením ako juvenilná delikvencia, alebo prekriminalita.

Prekriminalita - tento názov sa používa pre činnosť, ktorej sa dopúšťajú osoby pred dosiahnutím trestnej zodpovednosti, a ktorá, ak by ju spáchali osoby trestne zodpovedné, by bola považovaná za trestný čin (Zapletal, J. 1999, s. 9).²¹ Z uvedeného vyplýva, že prekriminalita je jav, ktorý z trestnej zodpovednosti vylučuje osoby, buď z nedostatku veku, alebo nepríčetnosti. Toto je vnímanie čisto v trestno-právnej rovine.

Prof. Ondrejčák uvádza pojem **predpolia kriminality**, ktorý je odvodený z teórie sociálneho poľa. Jedná sa o určité sociálno-patologické javy, ktoré samy o sebe nie sú trestným činom, ale buď trestnej činnosti predchádzajú alebo sa stávajú jej príčinou. Môže ísť napr. o sociálne javy ako alkoholizmus, prostitúcia, samovraždy, rozvrátené manželstvá, chudoba apod.²²

Napriek použitému trestnoprávnemu pojmu mladistvý (význam prevencie mladistvých vo vzťahu ku kriminalite), mám za potrebné zaoberať sa pojmom „**mládež**“ ako príslušníkov veľkej spoločenskej skupiny, pohybujúcich sa medzi obdobím dospelosti a detstva.

S pojmom mládež v sociologickom poňatí, sa pomerne rozsiahlym spôsobom zaoberá Prof. Ondrejčák, prof. Macháček, Hájek, F., Mayntz, R. ...

Pohľad na najmladšie dejiny tejto spoločenskej skupiny nám ukazuje, že jej existencia i štruktúra vznikali až koncom 18. a začiatkom 19. storočia. No o existencii mládeže so skutočne všeobecnými znakmi a so všeobecnou platnosťou pre všetky vrstvy obyvateľstva môžeme hovoriť vlastne iba od počiatkov 20. storočia.²³

Pohľady príkladom uvedených autorov vo vzťahu k „mládeži“ rieši najmä vymedzenie mládeže „ako sociologickej kategórie“.

Mládež možno považovať za sociokultúrny jav, kategóriu mladých osôb vo veku od 6-18 rokov. Takéto chápanie mládeže rešpektujú aj štatistiky Prezídia PZ, podľa ktorých kriminalitu mládeže tvoria jednak trestné činy spáchané mladistvými (14-18 rokov) a činy inak trestné spáchané maloletými osobami (6-14 rokov).²⁴

Toto vekové ohraničenie mládeže je však zreteľne obmedzené na právnu terminológiu. Vo vzťahu k sociológii, biológii, psychológii by toto ohraničenie nemalo opodstatnenie, vzhľadom k tomu, že začiatok procesu puberty, mladosti, dospievania, býva v uvedených vedných oboroch ohraničovaný trinástym rokom veku mladého človeka, avšak koniec procesu dospievania sa uvádza dokonca v intervale medzi dvadsiatym až tridsiatym rokom veku dospelého jedinca.

Individualizácia a globalizácia sú označované za podstatné znaky mládeže v európskom kontexte.

²¹ Dianiška, G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 252.

²² Ondrejčák, P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 129.

²³ Ondrejčák, P., Základy sociológie mládeže. Nitra 2003, ISBN 80-8050-658-2. str. 9.

²⁴ Dianiška, G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Aleš Čeněk, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 253.

„Individualizácia mládeže je charakterizovaná znakmi osobitného spôsobu života, snahou jednotlivcov o čoraz väčšie odlíšenie sa od ostatných a hľadáním identity svojho ja. Je to proces, ktorý do značnej miery podmieňuje vznik autentičnosti a neopakovateľnosti jednotlivca vo svojom správaní. Takto chápaný význam individualizácie sa môže uskutočňovať iba na základe resp. ako dôsledok predchádzajúceho socializačného procesu a zdanlivo paradoxne výlučne iba na základe osvojovania si spoločenských hodnôt a noriem. Samotný proces individualizácie je možný iba v spoločnosti a „voči spoločnosti“. ²⁵

Výchova a prevencia mladistvých

Výchova mladistvých

Rodina

Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť (čl. 41 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky). Zákonná úprava okrem uvedenej Ústavnej úpravy zdôrazňuje rozhodujúcu úlohu rodičov pri výchove dieťaťa (Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine). Nemalý význam má aj Listina základných práv a slobôd, ako aj množstvo medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách (napr. Dohovor o právach dieťaťa, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Všeobecná deklarácia ľudských práv a v neposlednom rade aj právne akty Európskej únie).

Zákonné výchovné práva rodiny určite nikto nespochybňuje a nepopiera, otázne však ostáva, do akej miery je schopná tradičná rodina, ktorá trpí „vadami“ naplniť reálne tento zákonný obsah.

Podľa Matouška (1998) existujú dve skupiny hypotéz tohto javu – prvá predpokladá skrytú patológiu rodiny, ktorú nemôže zachytiť bežné sociologické šetrenie, druhú skupinu hypotéz spája predpoklad, že vplyv rodiny na deti v procese dospievania má klesajúcu tendenciu.²⁶

Podľa Ondrejkooviča (2003) tradičné formy normálnych biografii eróziou stabilnej rodiny a vzťahov s prostredím strácajú na svojom význame. Dynamika trhu práce robí bezcennými skúsenosti generácie rodičov v oblasti získavania práce a správania sa v nej.²⁷

Pre odbornú verejnosť je známa tá skutočnosť, že dospelý život jedinca je podmienený kvalitou procesu socializácie a zážitkami z detstva, ktoré často fungujú ako „imprinting“, vpečatenie spôsobu spracovania a reagovania na určitý druh podnetov a ktorých sa nevie jedinec zbaviť ani za cenu opakovania debaklového výsledku.²⁸

Výchova v rodine a jej vplyv na ďalší vývoj jedinca je nepochybne považovaná **za primárnu výchovu** každého jednotlivca (s výnimkou „osobitných rodín“, ktorými zo zákona sú náhradná starostlivosť, ktorú tvorí náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť a ústavná starostlivosť).

²⁵ ONDREJKOVIČ P., Základy sociológie mládeže. Nitra 2003, ISBN 80-8050-658-2. str. 84.

²⁶ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže. Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 8.

²⁷ ONDREJKOVIČ P., Základy sociológie mládeže. Nitra 2003, ISBN 80-8050-658-2. str. 90.

²⁸ HAVRLETOVÁ D., Rané poruchy ako zdroj možných životných zlyhaní v dospelosti. Dieťa v ohrození. Zborník príspevkov z konferencie konanej dňa 10. a 11. decembra 2009. BVŠP. BÚRO KODEX, 2010. ISBN: 978-80-89447-24-4. s. 295.

Škola

Sekundárnu výchovu v procese socializácie a individualizácie jedinca zabezpečuje predovšetkým škola. Pristupuje tu k primárnej výchovnej jednotke, a to k rodine. Podľa Mordkoviča, V.G. (1970) škola vystupuje ako inštitúcia, sprostredkujúca poznatky a učenie, vrátane získavania zručností. Každé učenie v určitom systéme predstavuje súčasne i formovanie postojov a správania. Osvojovanie si poznatkov a formovanie sú iba dve stránky toho istého procesu. Práve tým sa stáva škola takým významným socializačným činiteľom, umožňujúcim vznik novej hodnotovej štruktúry, v ktorej majú svoje miesto a význam i dôležité sociálne hodnoty.²⁹

Proces predlžovania školskej dochádzky má za následok zvýšenie významu školy ako inštitúcie, ktorá v spoločnosti a pre spoločnosť plní nezanedbateľné sociálne funkcie. Inštitúcie vo všeobecnosti sú pre jednotlivca určitou istotou, na druhej strane prinášajú aj objektívnu realitu, s ktorou je potrebné naučiť sa žiť.

Všetky inštitúcie, vrátane škôl, sú súčasne miestom komunikácie a kooperácie ľudí, miestom, kde dochádza k vzájomnej interakcii, výmene rol.³⁰

Vstup do školy prináša viacero nových vzťahov, ale aj problémov a konfliktov, z ktorých zďaleka nie všetky pochádzajú zo samotného školského prostredia. Príchod do školy mení vzťah dieťaťa aj k rodičom – začína rozdeľovať pozornosť a pocity medzi rodičov a pedagóga, pričom niektoré nevyriešené konflikty z domova sa prelínajú do vzťahov k pedagógovi (Fischer, 1963).³¹ Pozn. autora: A naopak konflikty zo školy a s pedagógom sa prenášajú do rodiny.

Problematickým môže byť už samo pochopenie a prijatie role žiaka, jeho včlenením sa do kolektívu. Nie menej významným je aj možný konflikt medzi nárokmi školy a skutočnými možnosťami a schopnosťami školáka.

Škola ako inštitúcia má jednoznačnú úlohu, ktorou je zabezpečenie výchovno-vzdelávacieho procesu. Jej hlavným poslaním je doslova plánovitá príprava mladého jedinca pre život v spoločnosti. Možno povedať, že škola ako spoločenská inštitúcia má pedagogickú prácu a s ňou súvisiace úlohy zabudované vo všetkých svojich organizačných štruktúrach.³²

Štát

Možno trochu odvážne, je označenie štátu ako inštitútu, ktorý zabezpečuje ako terciárny element výchovu jedinca v spoločnosti. Primárne zabezpečuje výchovu jedinca rodina, sekundárne škola a terciárne štát.

Bez ohľadu na koncepciu štátu (liberálnu, konzervatívnu, sociálnu), štát má svoju nepopierateľnú výchovnú úlohu. Či už na poli zákonodarnom, alebo sociálnom, je to určitým regulátorom vzťahov v spoločnosti.

Podľa Durkheima, je spoločnosť predovšetkým morálnym fenoménom. Štát považoval za organizáciu, ktorá sa zaoberá situáciou v spoločnosti a zabezpečuje komunikáciu, ale nie ako centrum a výsledok mocenských stretov. Obhajoval

²⁹ ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X. s. 80.

³⁰ ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X. s. 122.

³¹ TURČEK K., Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže. IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9. s. 27.

³² ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X. s. 123.

individualistické hodnoty, morálne princípy života občanov, ale zároveň považoval za nevyhnutné, aby štát zasahoval do ekonomických štruktúr a procesov.³³

Štát je právnou formou organizácie spoločnosti – právnou inštitúciou. Inštitúcia – je odvodená z latinského slova *instituere* = zriadiť, nariadiť, ustanoviť. Inštitúcia zabezpečuje existenciu a rozvoj spoločenských vzťahov, stabilizuje určité formy správania, dáva im rámec, formalizuje svoju vnútornú organizačnú štruktúru.³⁴

Štát zasahuje do primárnej výchovy, zasahuje do sekundárnej výchovy a zasahuje aj do výchovy vo výkone trestu odňatia slobody (prípadne samotnej sankcie – ochranej výchovy, či už v rámci trestného konania, alebo občianskoprávneho konania u osoby mladšej ako štrnásť rokov). Prečo výchova vo výkone trestu odňatia slobody?

Pretože ak nedôjde k osvojeniu si predpokladaných životných rol, ak správanie konformné k normám prejde k delikventnému alebo kriminálnemu správaniu, t.j. dôjde k odchýlke voči očakávanému správaniu, nastupujú mechanizmy sociálnej kontroly, akými sú napr. orgány starostlivosti o mládež, polícia, súdnictvo, ...³⁵

Aj keď vo výkone trestu odňatia slobody sa výchova a vzdelávanie odsúdených realizuje spravidla z donútenia. Avšak účelom výkonu trestu odňatia slobody u mladistvých je odborným pedagogickým vedením zabezpečovať ich výchovu a umožňovať ich odbornú prípravu na budúce povolanie. Tí mladiství (vo výkone trestu odňatia slobody), ktorí ešte neukončili povinnú školskú dochádzku sú povinní zúčastňovať sa vyučovaní.³⁶

Právne vedomie

Výchova a prevencia je predpokladom dosiahnutia určitej úrovne právneho vedomia členov spoločnosti.

Právne vedomie – vymedzenie pojmov

Podľa Farbera „právne vedomie ako predstavy a právne city majúce normatívny význam pre správanie ľudí na základe jeho členenia na oprávnené a neoprávnené“ vzniká „predovšetkým poznaním právnych javov“. „Právne vedomie je vzťah ľudí k právnym normám, je výrazom hodnotenia spravodlivosti či nespravodlivosti zákonov štátu, súdnej činnosti, oprávnenosti konania inštitúcií a jednotlivých osôb a ako také zahŕňa nové právne požiadavky k zákonodarným orgánom o prijatí či zmene zákonov a k ľudskému správaniu, ktoré má byť týmito normami regulované“.³⁷

Szabó I. píše, že právne vedomie má v sebe emocionálne a racionálne momenty. Právo nepôsobí na spoločenské vzťahy stanovením subjektívnych práv a povinností, ale preto, aby pomocou týchto práv a povinností podriadilo vedomú činnosť más potrebám určitého spôsobu výroby a aby vychovalo ľudí k úsiliu zosúladiť svoje činy s potrebami spoločnosti.³⁸

³³ BAKOŠOVÁ E., VACULÍKOVÁ N., Základy sociológie práva. UK Bratislava, PF, Vydavateľské oddelenie, 2003. ISBN 80-7160-177-2. s. 13.

³⁴ OTTOVÁ E., Teória práva. UK, Bratislava, PF, Vydavateľské oddelenie, 2005. ISBN 80-7160-200-0. s. 69

³⁵ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 22 a

ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X. s. 126.

³⁶ FÁBRY A., Penológia. EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. ISBN: 978-80-89447-01-5. s. 188.

³⁷ HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1. s. 73.

³⁸ HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1. s. 74.

Právne vedomie sa podľa Prusáka skladá z indukovaných predstáv o práve (odraz právnej pozitivovanej štandardizácie sociálno-ekonomických pomerov) a zo spontánnych predstáv o práve (odraz sociálno-ekonomických pomerov, ktoré nie sú sprostredkované právnou pozitivizáciou skutočnosti).³⁹

Bakošová, E.; Vaculíková, N. uvádzajú, že právne vedomie je možné charakterizovať ako zložitý vnútorne štruktúrovaný spoločenský jav, založený na elementoch znalosti práva, sociálno-právnej psychiky, na predstavách o platnom práve a na predstavách o ideálnom práve.⁴⁰

Ako získať určitú úroveň právneho vedomia? V procese socializácie, ktorého súčasťou je výchova, prevencia, vzdelávanie a podľa prof. Ondrejkooviča proces socializácie prebieha v troch fázach:

1. Fáza sociabilizácie a začínajúcej individualizácie,
2. Fáza individualizácie a personalizácie,
3. Fáza enkulturalizácie a societizácie.⁴¹

Právne vedomie mládeže, mladistvých, detí

Ak štatistické údaje uvádzajú, že z celkovej kriminality páchajú mladší dospelí (vo veku od 19 do 35 rokov) viac ako polovicu, a kategórii páchatel'ov od 19 do 25 rokov štatisticky prináleží z celkovej kriminality takmer 25 percent, je zrejmé, že úroveň právneho vedomia u mladých jedincov je na nižšej úrovni než právne vedomosti jedinca dospelého.

Skutočnosť, že najviac juvenilných deliktov sa pritom vyznačuje až príliš zreteľnou a i pre mladistvého jasne rozpoznateľnou charakteristikou antisociálnosti (napr. násilné trestné činy, nedovolené ozbrojovanie, výtržníctvo a pod.), svedčí o tom, že tu v normatívnej funkcii právneho vedomia zlyháva skôr jej etická než noetická zložka.⁴²

Významnú úlohu pri tvorbe, vývine a formovaní právneho vedomia hrá stupeň rozvinutosti subjektu. Jedným z určovateľov tohto stupňa, tak ako pri vývine vedomia vôbec, je fyzický vek subjektu.⁴³ Hodnota a úroveň právneho vedomia má určujúci význam najmä pre normotvornú funkciu právneho vedomia. K tomu, aby bol vzťah k právnej norme, alebo k norme vôbec, kladný, je potrebné získať jej poznanie. Pochopenie normy, zaujatie pozitívneho postoja k norme, čomu zákonite predchádza jej poznanie, predpokladá vnútorné osvojenie, stotožnenie sa s obsahom a podstatou normy. Ako uvádza Hatala. V jej tzv. interiorizáciu.

Fyzický vek subjektu, s ohľadom na vekovú hranicu trestnoprávnej zodpovednosti, t.j. štrnásť rok veku jedinca, v spojení s obdobím puberty v inkriminovanom období, je prepojený a podmienený oveľa viac citovým a emocionálnym faktorom, ako rozumovou vnímavosťou.

Učenie sa normám je proces náročný, spojený so socializáciou jedinca, ktorého výsledkom je tvorba a štruktúra zdravého právneho vedomia, a preto možno tento proces „interiorizácie“ normy (nielen trestnoprávnej) považovať za jeden z dôležitých faktorov prevencie kriminality mladistvých, ale aj kriminality ako celku.

³⁹ HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1. s. 74.

⁴⁰ Bakošová E., Vaculíková N., Základy sociológie práva. UK Bratislava, PF, Vydavateľské oddelenie, 2003. ISBN 80-7160-177-2. s. 56.

⁴¹ ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X. s. 74.

⁴² HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1. s. 101.

⁴³ HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1. s. 101.

Prevenca mladistvých

Najúčinnejšou formou prevencie delikvencie mládeže je predchádzanie a odstraňovanie príčin a podmienok, ktoré ju umožňujú, resp. uľahčujú, a to formou preventívnych aktivít, ktoré sú menej ekonomicky náročné ako represívne opatrenia. Prevencia pritom musí vychádzať z podrobného poznania všetkých faktorov, ktoré sa môžu podieľať na vzniku delikvencie.⁴⁴

Základom úspechu prevencie kriminality mládeže je jej včasné a dlhodobé pôsobenie. Vychádza z predpokladu, že prevencia kriminality mládeže je proces, ktorý je potrebné nezanedbať, neodkladať a začať s ním od najútlejšieho veku dieťaťa.⁴⁵ Prevencia kriminality by mala vychádzať z poznania jednotlivých faktorov, ktoré môžu mať vplyv na delikventné správanie. Prevencia kriminality mladistvých, ako aj mládeže sa člení na prevenciu primárnu, sekundárnu a terciárnu.

Napr.: Holcr, K. (2008) Dianiška, G. (2011), Matoušek, O., Matoušková, A. (2011) rozdeľujú prevenciu aj na sociálnu, situačnú a viktimáčnú.

Vymedzenie pojmu prevencia kriminality

Prevencia kriminality je súčasťou pojmu „kontrola kriminality“, ktorá podľa Novotného O. a Zapletala J. je úsilie štátu aj spoločnosti udržať kriminalitu v určitých prijateľných medziach alebo jej obmedzovanie. Kontrola kriminality kladie dôraz na vzájomnú vyváženosť represívnej a preventívnej stratégie.⁴⁶

Represívna stratégia nezahŕňa len ukladanie trestov, ale podľa Zoubkovej, I. sa represívna stratégia uplatňuje v tzv. právnej kontrole a je tvorená činnosťou štátnych orgánov a inštitúcií pri aplikácii a realizácii trestnej politiky. Okrem legislatívy zahŕňa aj aplikáciu právnych noriem, činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ukladanie sankcií, ich výkon a s tým spojená aj väzenská politika.

Naproti tomu preventívna stratégia vychádza z analýzy javu, orientuje sa do budúcnosti, je zámerným pôsobením tak z aspektu cieľov, ako aj výberu foriem a metód pôsobenia. Jej predmetom je ochrana pred kriminalitou, jej predchádzaním. Zo spoločensko-praktického hľadiska prevencia kriminality predstavuje vedecky zdôvodnené, zámerné, cieľavedomé, plánovité a koordinované pôsobenie na príčiny a podmienky kriminality s cieľom odstrániť ich alebo ich vhodným výberom foriem a metód pôsobenia aspoň sčasti eliminovať, prípadne ich negatívne prejavy obmedziť a súčasne podporovať vytváranie antikriminogénnych podmienok.⁴⁷

Kontrola kriminality je súčasťou pojmu sociálna kontrola (Kuchta J., Válková H., - 2005, Ondrejčák P. - 2001) – formálna, neformálna a je súčasťou kriminológie, teoreticko-empirickej vedy o príčinách, formách prejavu a účinkoch zločinu v spoločnosti, ako i o boji proti nemu a o jeho predchádzaní.⁴⁸

⁴⁴ SEJČOVÁ L., Poradenstvo vo výchove a vzdelávaní. Univerzita Komenského Bratislava, 2011. ISBN 978-80-223-2976-7. s. 148.

⁴⁵ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže. Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 119.

⁴⁶ ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže. Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2. s. 45.

⁴⁷ HOLCR K. a kol., Kriminológia. Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-206-1. s. 200.

⁴⁸ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 149.

Prostredníctvom sociálnej kontroly je dosahovaná konformita správania jednotlivcov v danej spoločnosti. Prostriedkami sociálnej kontroly sú napr. náboženstvo, morálka, vedenie, výchova, právo a najmä trestné právo. V tejto súvislosti sa potom hovorí o trestnoprávnej sociálnej kontrole.⁴⁹

Právna kontrola kriminality mládeže

Právna kontrola v najvšeobecnejšej rovine vychádza z Trestného zákona a procesného postupu Trestného poriadku. Ako zdôrazňujú mnohí kriminológovia – Novotný, O; Zapletal, J. 2001, 2004; Madliak, J. 2008 – trestné právo dáva odpoveď prečo, kedy a do akej miery sú určité konania pre spoločnosť nebezpečné.⁵⁰

Miera trestnej zodpovednosti u mladistvých nemôže byť rovnaká, ako u plnoletých páchatel'ov trestnej činnosti, napriek tomu, že spáchajú ten istý trestný čin. Napriek tomu, že laická verejnosť najväčší význam v trestnej represii prikladá výške trestu.

Kriminologický výskum však už niekoľko desaťročí presvedčivo ukazuje, že výška trestu má nulový, alebo len veľmi malý vplyv na kriminálne správanie jednotlivca.⁵¹ Neadekvátne použitie formálnej sociálnej intervencie môže pôsobiť dokonca aj ako faktor prispievajúci k rozvoju budúcej kriminálnej kariéry jedinca.⁵²

Výchovný účel trestu u mladistvého pred ochranou spoločnosti rezonuje na medzinárodných fórach postupne od 80-tych rokov minulého storočia a justičný model (retribučnej teórie) nahradzuje výchovný model zodpovednosti tzv. model reštitučnej teórie.

Ondrejčák P. uvedený výchovný model trestnoprávneho stíhania mladistvých označuje ako tzv. diverziu, ktorá predstavuje pokus o nahradenie trestu odňatia slobody, a súčasne i pokus o zabránenie trestnoprávnemu stíhaniu oficiálnymi orgánmi, aby bolo možné previnilcov podporiť v ich prípadnom úsilí o normokonformný spôsob života v budúcnosti.⁵³

Samotný pojem diverzie je amerického pôvodu („to divert“) a znamená obchádzanie. V širšom význame sa tým myslí to, aby osoba, podozrivá zo spáchania trestného činu mohla ešte pred zavedením trestnoprávneho pokračovania „obísť“ trestnoprávne súdnictvo. Takáto prax sa uplatňuje najmä v prípade delikvencie mládeže, keď treba zabrániť tomu, aby došlo k stigmatizovaniu mladého človeka najmä odsúdením k trestu odňatia slobody. Niektorí autori (Albrecht, Lerman) spochybňujú efektívnosť diverzie. Naproti tomu iní autori (napr. Schneider, Greenber, Palmer a i.) v odlišných podmienkach dospievajú k iným, optimistickým záverom.⁵⁴

⁴⁹ KUCHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky 1. vydání. C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4. str. 183.

⁵⁰ DIANIŠKA G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Aleš Čeněk, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 19.

⁵¹ MATOUŠEK O., MATOUŠKOVÁ A., Mládež a delikvence. Portál, Praha 2011. ISBN 978-80-7367-825-8. s. 262.

⁵² KUCHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky 1. vydání. C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4. str. 287.

⁵³ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 150.

⁵⁴ ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna Patológia. VEDA, Bratislava 2001. ISBN 80-224-0685-6. str. 151.

Ako uvádza Černíková, V., súčasný trend v trestaní páchatel'a je v znamení tzv. 3D – dekriminalizácia (drobných trestných činov), depenalizácia (hľadanie účinných sankcií bez zásahov do slobodného života (bez výkonu trestu odňatia slobody – pozn.autorky), diverzia (odklony = alternatívne spôsoby riešenia trestu v trestnom konaní, ktoré umožňujú mimosúdne prejednanie prípadu medzi páchatel'om a obeťou).⁵⁵

Preventívna kontrola kriminality mládeže

Preventívna kontrola kriminality mládeže je charakterizovaná činnosťou, ktorou sa minimalizuje riziko nastúpenia delikventnej kariéry, prípadne poskytuje ohrozenému mladému človeku dobre cielenú pomoc už na začiatku jeho neadekvátneho vývoja.⁵⁶

Otázne je, či takto formulovaná prevencia kontroly kriminality je správna. Podľa môjho názoru, preventívna kontrola kriminality by mala pôsobiť bez ohľadu na prostredie a vývoj mladého človeka už od samého počiatku socializácie každého jedinca, s tým, že potrebné je osobitne pomáhať rizikovým a ohrozeným jedincom.

Pretože socializácia (podľa Kuchty, 1993) je definovaná ako trvalé prispôsobenie sa jedinca normám alebo typickým spôsobom správania určitej spoločnosti, eventuálne určitej spoločenskej vrstvy, dochádza predovšetkým k vývinu zvnútornených kontrol sociálneho správania a k vývinu morálneho vedomia a konania, t.j. chápanie mravných noriem a konania.⁵⁷

Od primárnej až po terciárnu prevenciu mládeže, či už právnu alebo preventívnu, je treba vždy postupovať s ohľadom na tú skutočnosť, že podľa medzinárodných dohovorov sa v konečnom dôsledku jedná o dieťa, a tak ako bolo na rokovaní v Štrasburgu – 02.02.2009 povedané Thomasom Hammarbergom (komisárom pre ľudské práva Rady Európy) „je len v záujme nás všetkých, aby sme prestali robiť z detí zločincov. Mali by sme preto s nimi zaobchádzať ako s deťmi, kým sú ešte deťmi a ponechať systém trestného práva pre dospelých“.⁵⁸

Na prevenciu mládeže je potrebná existencia rozsiahleho množstva preventívnych programov a stratégií. Aby prevencia kriminality mládeže bola úspešná, musí existovať koordinácia jednotlivých subjektov zabezpečujúcich prevenciu. V rámci prevencie kriminality mládeže sa súbežne uskutočňujú viaceré preventívno-výchovné projekty na národnej, miestnej a lokálnej úrovni.⁵⁹

Sejčová, L. obsahovo vymedzuje primárnu, sekundárnu a terciárnu prevenciu nasledovne:

- primárna prevencia by mala zabrániť delikventnému vývinu mládeže, preto je hlavným cieľom práce s mládežou zabrániť vzniku a rozvoju delikventného správania už v jeho raných štádiách, aby mladý človek nemusel byť umiestnený vo výchovných ústavoch.

⁵⁵ ČERNÍKOVÁ V. a kol., Sociálna ochrana. Aleš Čeněk, Plzeň, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0. s. 182.

⁵⁶ DIANIŠKA G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Aleš Čeněk, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 263.

⁵⁷ HAVRENTOVÁ D., Rané poruchy ako zdroj možných životných zlyhaní v dospelosti. Dieťa v ohrození. Zborník príspevkov z konferencie konanej dňa 10. a 11. decembra 2009. BVŠP. EURO KODEX, 2010. ISBN: 978-80-89447-24-4. s. 291.

⁵⁸ http://www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/090202_en.asp

⁵⁹ Dianiška G. a kol., Kriminológia – 2. rozšírené vydanie. Aleš Čeněk, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7380-344-5. str. 264.

- sekundárna prevencia má odhaliť prvé štádiá maladjustácie, delikventného správania. Cieľom sekundárnej prevencie je zabrániť vzniku porúch sociálneho a psychického vývinu, zachytiť ich v počiatočnom štádiu a okamžite zabezpečiť potrebné opatrenia pre ohrozených jedincov.
- terciárna prevencia má zabrániť stigmatizácií zistených delikventov.⁶⁰

Vo všetkých troch typoch prevencie je zdôrazňovaná potrebná a nevyhnutná spolupráca rodiny, školy, odbornej spolupráce psychologickej, zdravotníckej, sociálnej služby, výchovných inštitúcií, súdmi pri výchovnom a preventívnom pôsobení na mladého jedinca.

Význam výchovy a prevencie mladistvých

Pokiaľ sa nerozvinie....pokiaľ sa nenaučí,.... A kde sa to má jedinec naučiť? V škole, doma? Doma, pokiaľ nie je právnická rodina – ťažko. V škole – mal by? Otázne je kedy by sa mal učiť normám? Vzhľadom k tomu, že trestnoprávna zodpovednosť nastupuje 14 rokom (ôsma trieda ZŠ, prípadne quarta – osemročného gymnázia, mali by sa učiť deti právo už v 13 rokoch – sedma trieda, tercia). Neznalosť zákona neospravedlňuje.

A čo zodpovednosť maloletých vo veku od dvanástich do štrnástich rokov a uloženie ochranej výchovy v občianskoprávnom konaní v súlade s ust. § 105 Trestného zákona?

Malo by byť automaticky súčasťou výučby v základných školách ako povinného predmetu práva, pretože správnym spôsobom podať základné znalosti práva, môže len odborník – osoba so znalosťami práva. Alebo je dostatočné učiť sa len mravným normám (vrátane základov práva) – pedagóg základnej školy?

A čo povinná návšteva výkonu trestu odňatia slobody? Samozrejme za prítomnosti psychológov, pedagógov a následne prediskutovať dojmy, pocity, pre pochopenie tohto špecifického a závažného následku za porušenie normy.

Prečo mladiství?

Napriek tomu, že dizertačná práca je na tému príčiny a prostredie, ktoré vedú k trestnej činnosti mládeže, v tejto seminárnej práci uvádzam ako prioritný pojem mladistvý. Mládež je oveľa širší pojem, ako mladistvý. Mládež, ako som uviedla, je termín sociologický, psychologický. Mladistvý je definovaný v trestnom práve a je ohraničený dolnou a hornou vekovou hranicou.

Z uvedeného vyplýva, že veková hranica štrnásť rokov, by mala byť určujúca pre už existujúce základné vedomosti práva. Pochopenie významu noriem, pochopenie významu porušenia noriem, pochopenie významu trestnej zodpovednosti, pochopenie významu ukladania trestov, pochopenie významu výkonu uložených trestov – určitej úrovne právneho vedomia.

⁶⁰ SEJČOVÁ L., Poradenstvo vo výchove a vzdelávaní. Univerzita Komenského Bratislava, 2011. ISBN 978-80-223-2976-7. s. 148.

Použité zdroje a literatúra

1. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd /publikovaný vo vyhláske 209/1992 Z. z.
2. Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 (oznámenie FMZV č. 104/1991 Zb.).
3. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z. v znení neskorších ústavných zákonov
4. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
5. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
6. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákonník
7. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
8. SIMAN M., SLAŠŤAN M., Primárne právo Európskej únie. 3. vydanie. EUROIURIS, 2010. ISBN 978-80-89406-06-7.
9. SVÁK J.: Ochrana ľudských práv. Poradca podnikateľa, 2006. ISBN 80-88931-51-7.
10. IVOR J. a kol., Trestné právo hmotné. Všeobecná časť 1. IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-099-4.
11. IVOR J. a kol., Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. IURA EDITION, 2006. ISBN 80-8078-099-4.
12. HOLCR K. a kol., Kriminológia. IURA EDITION, 2008. ISBN 978-80-8078-206-1.
13. HOLOMEK J., ŠIMANOVSKÁ T., Úvod do metodológie praktických vied. Bratislava, 2002, ISBN 80-8053-249-X.
14. POPPER K.R.: Logika vedeckého bádání. OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-45-3.
15. IVOR J., ZÁHORA J., Repetitórium rekodifikovaného trestného práva. Piate vydanie. IURA EDITION, 2009. ISBN 978-80-8078-297-9.
16. PORADA V. a kol., Kriminalistika. IURA EDITION, 2007. ISBN 978-80-8078-170-5.
17. HERETIK A., Forezná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 2004. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. ISBN 80-10-00341-7.
18. NETÍK K., NETÍKOVÁ D., HÁJEK S., Psychologie v právu. Úvod do forezní psychologie. C.H.BECK, 1997. ISBN 80-7179-177-6.
19. ONDREJKOVIČ P., Socializácia v sociológii výchovy. VEDA, Bratislava, 2004. ISBN 80-224-0781-X.
20. ONDREJKOVIČ P. a kol., Sociálna patológia. VEDA, Bratislava, 2001. ISBN 80-224-0685-6.
21. ONDREJKOVIČ P., Základy sociológie mládeže. Nitra 2003. ISBN 80-8050-658-2.
22. ONDREJKOVIČ P., Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže. VEDA, Bratislava, 1997. ISBN 80-224-0476-4.
23. ZOUBKOVÁ I., Kontrola kriminality mládeže. Aleš Čeněk, Dobrá voda, 2002. ISBN 80-86473-08-2.
24. SEJČOVÁ L., Poradenstvo vo výchove a vzdelávaní. Univerzita Komenského, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-223-2976-7.

25. SEJČOVÁ L., Mladí v sieti závislosti. Bratislava ALBUM 2011. ISBN 978-80-969908-4-9.
26. LUBELCOVÁ G., Kriminalita ako spoločenský fenomén. VEDA, Bratislava, 2009. ISBN 978-80-224-1051-9.
27. ČERNÍKOVÁ V. a kol., Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity. PLZEŇ, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.
28. GRÓFOVÁ H., Vybrané sociálno-patologické javy v spoločnosti. Občianske združenie Sociálna práca, 2009. ISBN 978-80-89185-34-4.
29. TURČEK K., Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže. IRIS, 2003. ISBN 80-88778-99-9.
30. KUČHTA J.; Válková H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. C.H.Beck, Praha, 2005. ISBN 80-7179-813-4.
31. HATALA V., Kriminologické štúdie. Kalligram, Bratislava, 2011. ISBN 978-80-8101-487-1.
32. DIANIŠKA G. a kol., Kriminológia. Plzeň, 2011. ISBN 978-80-7380-344-5.
33. MATOUŠEK O.; Matoušková, A.: Mládež a delikvence. Portál, Praha, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.
34. OTTOVÁ E., Teória práva, Univerzita Komenského Bratislava, 2005. ISBN 80-7160-200-0.
35. PRUŽINSKÁ J., Psychológia osobnosti. Občianske združenie Sociálna práca, 2005. ISBN 80-89185-05-3.
36. BAKOŠOVÁ E., Vaculíková, N., Základy sociológie práva. Univerzita Komenského Bratislava, 2003. ISBN 80-7160-177-2.
37. FARKAŠOVÁ E. a kol., Dieťa v ohrození. Zborník príspevkov z konferencie konanej dňa 10. a 11. 12. 2009. EUROKÓDEX, 2010. ISBN: 978-80-89447-24-4.
38. FÁBRY A., Penológia. EUROKÓDEX, 2009. ISBN 978-80-89447-01-5.
39. ĎURKECHOVÁ R., Seminárna práca – Právna úprava dieťaťa v európskom kontexte, doktorandské štúdium, PEVŠ, r. 2012.
40. KAISER G., Kriminologie. Praha. C.H.Beck, 1994.
41. Internetové a iné zdroje:
42. http://www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/090202_en.asp.
43. Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Prevencia kriminality mladistvých, spôsoby riešenia kriminality mladistvých a úloha justície mladistvých v EÚ. (2006/C 110/3).